

TIJORAT BANKLARIDA KREDIR MONITORINGINI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Maxkamboyev A.T.

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Iqtisod fanlari nomzodi, dotsent

Egamberdiyeva Hilolaoy Olimjon qizi

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti MBR-11 guruh magistri

Annotatsiya: Tijorat banklar tomonidan kredit berish yanada kengiyib bormoqda. Ular davr taraqqiyoti bilan shahdam qadam tashlash maqsadida hamda raqobat kurashiga bardosh bera olishda o'z xizmat turlarini ko'paytirishlari va rivojlantirishlari shart. Bu o'z navbatida tijorat banklari xususiy kapitalining milliy va xalqaro standartlar darajasiga yaqinlashtirish bo'yicha ilmiy hamda amaliy ahamiyatga ega bo'lgan tadqiqotlar olib borilishini taqazo etmoqda. Kredit operatsiyalarini amalga oshirishda muammoli kreditlarning yuzaga kelishi, ularning buxgalteriya hisobini xalqaro standartlari talablari asosida tartibga solishni zaruriyat qilib qo'ymoqda. Ushbu zaruriyatdan kelib chiqib, tijorat banklarida kreditlar bo'yicha to'lash va ehtimoliy yo'qotishlar zahiralarini jarayonlari hisobini takomillashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Tijorat bank, samaradorlik, kredit hisobining xalqaro standartlari, kapital, zaxira fondi, hisob varaq, Kredit operatsiyalari, shartnoma, balans.

Kirish

Bugungi kunda Respublikamizda iqtisodiyotni rivojlantirishga yo'naltirilgan bank kreditlari hajmining oshishi, bank kreditlaridan foydalanayotgan turli mulkchilik va xo'jalik yuritish shaklidagi mijozlar miqdori ko'payishi va banklar tomonidan berilayotgan kreditlarni oqilona joylashtirish va ular samaradorligini oshirish, berilgan kreditlar hamda ular bo'yicha hisoblangan foizlarni undirib olishni ta'minlash banklar kredit portfeli ustidan doimiy nazorat qilib borish asosiy ishi deb talab qilinmoqda.

Tijorat banklar tomonidan kredit berish yanada kengiyib bormoqda. Ular davr taraqqiyoti bilan shahdam qadam tashlash maqsadida hamda raqobat kurashiga bardosh bera olishda o'z hizmat turlarini ko'paytirishlari va rivojlantirishlari shart. Hozirgi kunda xar bir tijorat banki o'zining kredit siyosatini ishlab chiqib, kredit munosabatlarini ushbu siyosat orqali yuritadilar Markaziy bank esa kreditlash bo'yicha umumiy ko'rsatmalar beradi.

Kredit riskini monitoring qilishda navbatdagi e'tiborli jihat bu kreditlarning qaytishi hisoblanadi. Kreditlar bo'yicha qarzlarni yopish va undirishga oid funksiyalar quyidagicha tasniflashimiz mumkin:

- kreditga doir hujjatlar to'plami to'liqligi nazorati
- kreditdan maqsadli foydalanish monitoringi;
- soft collection doirasida qarz oluvchilarga qo'ng'iroq qilishga doir vazifalarni qayta ishlash;
- qarz muddatining kechiktirilishi va qarz oluvchilar tomonidan kredit shartnomalarida belgilangan boshqa majburiyatlarning bajarilmasligiga qarab hard collection doirasida qarz oluvchilar bilan ishlashni rejalashtirish;
- kreditni qaytarmaslik xavfi ortayotgani belgilarini aniqlash maqsadida axborotni tahlil qilish vositalari.

Kredit monitoringiga kreditlash bo'limlari tomonidan "Delo" beriladi uni ichida har bir berilgan kredit mijoz haqida ma'lumotlar kredit shartnomalari bo'lad. Shuningdek u quyidagi hujjatlarni nazarda tutadi.

Birinchi, kredit beruvchi kredit oluvchidan ariza shaklini to'ldirish va minimal hujjatlarni taqdim etish so'raladi va tasdiqlangandan so'ng kengaytirilgan ro'yxatni olib kelish talab qilinadi: ta'sis hujjatlari, korxonasi biznesi to'g'risidagi ma'lumotlar, buxgalteriya hisobi, moliyaviy va garov hujjatlari.

Kredit olish uchun quyidagi ta'sis hujjatlarini taqdim etish kerak:

- ustav va ta'sis shartnomasi;
- rahbar, bosh buxgalter va boshqa mansabdor shaxslarning pasport ma'lumotlari;

- hisob bilan buyruqqa qabul qilingan (shuningdek, ularning vakolatlarini tasdiqlovchi hujjatlar);

- Davlat soliq xizmatida davlat ro'yxatidan o'tkazish va ro'yxatdan o'tkazish to'g'risidagi guvohnomalar yuridik shaxslarning yagona davlat reestridan yangi ko'chirma (ariza topshirishdan oldin maksimal 30 kun), shuningdek yuridik shaxslarning yagona davlat reestriga o'zgartirishlar kiritish uchun hujjatlar.

Yuqorida keltirilgan hujjatlarning ko'pchiligi bankning ma'lumotlar bazasida ham electron ko'rinishida mavjud bo'ladi. Bugun iqtisodiyotni raqamlartirish va ma'lumotlar bazalarini integratsiya qilish natijasida barcha ma'lumotlar avtomatik tarzda topilishi odatiy holatga aylandi. Bu o'z navbatida tadbirkor uchun ham xodimlar uchun ham qulay sharoitni yaratadi.

Kreditlash usuli kredit berishda va qaytarishda ishlatiladigan kredit hisobvarag'ini shaklini tanlab beradi. Banklar kreditlash operatsiyalarini amalga oshirish uchun ssuda schyotlarini ochadilar. Bank tomonidan beriladigan kreditlar muddatiga ko'ra qisqa va uzoq muddatli bo'lishi mumkin. Banklarda kreditlar hisobini tashkil qilishda buxgalteriya hisobida umumqabul qilingan tamoyillardan foydalaniladi: buxgalteriya hisobini ikki yoqlama yozuv usuli yuritish; uzluksizlik; xo'jalik operatsiyalari, aktivlar va passivlarni pulda baholanishi; aniqlik; hisoblash; oldindan ko'ra bilish (ehtiyotkorlik); mazmunning shakldan ustunligi; ko'rsatkichlarning qiyoslanuvchanligi; moliyaviy hisobotning betarafligi; hisobot davri daromadlari va xarajatlarining muvofiqligi; aktivlar va majburiyatlarning haqiqiy baholanishi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, bank kreditlari buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotda aniq hamda to'g'ri aks ettirish davrida aks ettiriladi. Kredit ajratilgandan so'ng kredit monitoringi o'tkazilishi ustidan nazoratni kuchaytirish. Berilgan kreditlarni monitoring qilish orqali kreditdan qanday maqsadda foydalanilayotganligi va qay darajada samaradorlikka erishilayotganligini aniqlash mumkin. Banklarda kreditni berish va undirish jarayoni yuzasidan amalga oshiriladigan ishlarni ommaga yetkazish. Yana shu yo'l bilan shubhali va umidsiz ssudalarning tasniflangan kredit hajmidagi salmog'ini

qisqartirish. Banklarda yuqori likvidlikka ega bo'lgan garov obyektlaridan foydalanishni kuchaytirish. Kreditlarni undirishni kuchaytirish maqsadida bank xodimlari va mijoz o'rtasidagi aloqadorlikni kuchaytirish va mijoz o'rtasida doimiy ravishda ma'lumot olib turishni tashkil etish. Muxtasar qilib aytadigan bo'lsak, tijorat banklari tomonidan ajratilayotgan kreditlar hajmi yil o'sib bormoqda va bu mamlakatimiz iqtisodiyotini o'sishiga juda katta ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan bir qatorda banklar o'zlariga katta xatarni ham olishmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. “Banklar va bank faoliyati to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi qonuniga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqida O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 05.11.2019 yildagi O'RQ-580-son.
2. “O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida”gi Qonuniga o'zgartirish va qo'shimcha kiritish haqida O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 11.11.2019-yildagi O'RQ-582-son
3. “O'zbekiston Respublikasi banklarida kredit hujjatlarini yuritish tartibi to'g'risida” 02.03.2000-yil, 906-sonli Nizom
4. Mamatov B.S., Xujamqulov D.Yu, Nurbekov O.Sh. Investitsiyalarni tashkil etish va moliyalashtirish. Darslik. - T.: Iqtisod-moliya, 2014.